

УДК 130.2/177:364.2(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v054.2025.11>

Д. Д. Чернецький

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-2527-6698>аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОСТФЕНОМЕНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВАЛІДНОСТІ ТА ЙОГО МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВИМІР

Постановка проблеми. Сучасна розмова про інвалідність в Україні не може і не має ігнорувати болісне переживання театру воєнних дій та його жахливих наслідків. Кожен наступний день війни та роки повоєнного відновлення – це невпинне зростання відповідальності не лише за саме упредметнення чутливих для суспільства тематик у розрізі їх наукового дослідження, але й за самі способи та методи подібного дослідження. Тобто важливим є не лише те, що ми досліджуємо, наголошуючи на актуальності теми інвалідності та сильному суспільному запиту на її розуміння, але й те, як ми це робимо.

Сьогодні настанови феноменологічних та постфеноменологічних досліджень щодо зняття «суб'єкт-об'єктного» та «психофізичного» протиставлень набувають ще гострішого практичного втілення. Адже дослідник інвалідності не мав би дозволяти собі абстрагуватись від простору та контексту в якому перебуває, і на шляху до упредметнення феномену інвалідності – руйнувати принципову цілісність тілесних та міжтілесних ситуацій через штучну об'єктивацію та науково орієнтоване самоусунення самого себе. Збереження цієї цілісності та фокусування на онтології тілесності, з врахуванням технологічної обумовленості цих ситуацій і є завданням сучасної постфеноменології у контексті вивчення інвалідності.

Саметому, на нашу думку, контекст війни, постковідна травматизація та десоціалізація, радикальні зміни навколишнього середовища, ускладнення соціальних зв'язків через глобалізацію та проникнення технічного у всі сфери життя – все це сприяє тому, що філософське дослідження має стати постфеноменологічним, а сама постфеноменологія (у її вигляді як «вузької програми») – міждисциплінарною та кросметодологічною (перехід до широкої програми постфеноменології), що виражається в долученні інших філософських методологічних практик та принципів дослідження, зокрема інтеграції травма-чутливого (травма-інформованого) підходу як основи для початку розмови про інвалідність [13, с. 38–42].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Критикуючи соціальну та медичну моделі інвалідності з позицій постфеноменологіч-

них засад, автор цієї статті вже наголошував на тому, що «моделі інвалідності, які наразі широко розповсюджені в західних суспільствах, максимально віддаляють від цілісного розуміння тіла та тілесності, у такий спосіб або інструменталізуючи та маргіналізуючи їх, або підпорядковуючи простору на рівні інших об'єктів» [5, с. 91]. У цілому нечисленні дослідження інвалідності у ХХІ столітті об'єднує той факт, що у переважній більшості вони є принципово опозиційними як до медичної, так і соціальної моделі. Яскравим прикладом є самокритична позиція Тобіаса Сіберса, одного із засновників та ідейних натхненників ідеї соціальної моделі. Працюючи з темою інвалідності, Сіберс поступово починає усвідомлювати обмеженість соціально конструктивістських підходів та докоряє соціальній моделі за ігнорування тіла, об'єктивацію людей з інвалідністю та формуванням настанови тотальності середовища [18, с. 40]. Запитування дослідника з часом стають все більш орієнтованими на онтологію тілесності та протофеноменологічні розвідки, особливо у його найважливішій роботі «Теорія інвалідності» [19].

У цілому можна звернути увагу на той факт, що сучасні філософські дослідження інвалідності все частіше і системніше починають спиратися на феноменологію, готуючи змістовні підвалини для переходу до постфеноменології інвалідності. Так, наприклад канадський дослідник інвалідності Томас Абрамс використовує критичний погляд на ранню гайдегеріанську феноменологію для побудови дискурсу політики інвалідності, що має на меті змінити наявні медичні практики та ключові засади капіталістичних відносин [7]. Водночас він в цілому гостро критикує представників «білих чоловічих феноменологічних традицій» (М. Гайдегера, Е. Гусерля, М. Мерло-Понті), які відмовляють людям з інвалідністю як в ідентичності, так і можливості переживати повноцінні тілесні та міжтілесні ситуації – таким чином підступаючи до питання про важливість формування нової феноменології [8, с. 16].

У своїй програмній статті «Як розробити феноменологічну модель інвалідності» данський феноменолог Крістіан Молтке Мартіні пропонує погляд на інвалідність «як комплексний, динамічний та

багатовимірний феномен» [15, с. 562–563]. На його думку, нова феноменологічна модель має розглядати інвалідність, по-перше, як комплекс факторів, які сприймаються через сприйняття інвалідності з позиції першої особи, по-друге, у контексті переплетення дорефлексивних, налаштованих (до усвідомлення) та рефлексивних аспектів, які конституують досвід інвалідності [15, с. 563–564]. Ідеї Мартіні, зокрема щодо побудови нової феноменологічної моделі інвалідності у контексті технологічної опосередкованості різних тілесних ситуацій, продовжує філософ Ехсан Арзрумхілар, у своїх статтях «Чому інвалідність опосередковується технологіями?» та «Деякі пропозиції щодо вдосконалення постфеноменології» [9; 10]. Однак варто звернути увагу, що постфеноменологія досі не має сформованого вигляду як дослідницької парадигми у розрізі дослідження інвалідності.

Мета статті. Окреслити ключові методологічні та світоглядні засади широкої програми постфеноменологічного дослідження інвалідності з фокусом на потенціал його міждисциплінарного виміру у контексті травма-чутливого підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Вузька та широка програми постфеноменології.* У розмові про постфеноменологічне дослідження пропонуємо розрізняти дві ключові дослідницькі програми:

– вузька програма постфеноменології – це підхід у розрізі філософії техніки, який сформований американським філософом Доном Айді, а згодом розвинений його послідовниками, сучасними постфеноменологами, Пітером-Поєм Вербеком та Робертом Розенбергером. Розенбергер визначає постфеноменологію як «назву школи думки у філософії технологій, яка розглядає питання користувацького досвіду крізь практичну призму. Ця перспектива об'єднує ідеї феноменологічної та американської прагматичної філософії для розробки концептуальних інструментів глибокого опису взаємозв'язків людина-технологія» [17, с. 2229]. Технології тут не розглядаються просто як інструменти у світі, що пасивно виконують свою роботу – це активні медіатори (опосередковувачі) досвіду [17, с. 2230]. Центральним поняттям вузької програми постфеноменології є «мультистабільність», що апелює до здатності технологій використовуватися для численних цілей, сприйматися у різних контекстах, мати різне значення у різних ситуаціях (зокрема тілесних та міжтілесних) для різних людей. Уперше це поняття саме у постфеноменологічній перспективі Айді вводить у книзі «Експериментальна феноменологія: мультистабільності» у 1977 році [12, с. 167]. Вузька програма постфеноменології фокусується саме на дослідженні та описі мультистабільної ролі технології у тілесних ситуаціях.

Розенбергер наводить численні приклади постфеноменологічних досліджень мультистабільності сучасних технологій у період з 2016 по 2018 роки, зокрема: смартфонів, рентгенологічних зображень, селфі, цифрових відео, маммографії, навчальних технологій, роботів для догляду за старшими людьми [17, с. 2231]. Вузька програма у сучасності фокусується на самих технологіях і їх досвідній варіативності, де важливою є онтологія відносин між різними акторами (або слідами цих взаємодій, послуговуючись термінологією акторно-мережевої теорії, які інтегрують у постфеноменологію Вербек та Розенбергер) [16, с. 103–107];

– широка програма постфеноменології – це критичне переосмислення та логічне продовження феноменології, яке враховує загальні настанови вузької програми, однак не обмежується ними. Хоча роль технологій для постфеноменології і є критично важливою, однак на перший план виходить застосування феноменологічних настанов поруч з настановами інших філософських (структуралізму, постструктуралізму, герменевтики, прагматизму тощо) та міждисциплінарних підходів (окремих напрямів соціальної та політичної теорії, зокрема квір досліджень, психотерапії, філософії освіти тощо). Широку програму не варто тлумачити як еклектичну – вона є у першу чергу феноменологією, що відкрита до нових поглядів та підходів. Вже наголошувалось, що підвалинами постфеноменологічного дослідження інвалідності є, зокрема: 1) звернення до онтології тілесності; 2) збереження принципової включеності тілесності в буття-у-світі; 3) засаднича відкритість нашого досвіду для Іншого та пізнання світу та себе через Іншого; 4) окреслення нового значення технологій у контексті досвідної подієвості [5, с. 91]. На сьогодні в Україні одним із провідних дослідників, що застосовує саме широку програму постфеноменології є Володимир Приходько (зокрема при осмисленні феномену війни) [2, с. 36].

У цій статті ми пропонуємо послуговуватись саме широкою програмою постфеноменології для дослідження інвалідності, враховуючи її гнучкість та принципову відкритість до інших поглядів та підходів. Надалі спробуємо розглянути приклади на користь саме широкої програми, розглядаючи її потенційні міждисциплінарні виміри.

Міждисциплінарність широкої програми постфеноменології: важливість травма-чутливості, толерантності та інклюзії іншого

Нещасні випадки, війна, втрата близьких, тілесні порушення – усе це може відображати травмованість людини чи людей. Українське суспільство, яке вже понад 11 років переживає груповий досвід війни, наразі відображає масштабний спектр різних форм травматичного досвіду, тому

є таким важливим звернення до врахування цього досвіду. У контексті травма-чутливого (травма-інформованого) підходу, травма може описуватися як одноразова чи часта подія, досвід, середовище, що принципово порушує щось для людини чи групи, яка її переживає [14, с. 3490]. Таким чином сам підхід спрямований на врахування та мінімізацію негативних наслідків травматичного досвіду [1, с. 118].

Застосування травма-чутливості у філософських дослідженнях не є поширеним, водночас окремі дослідники відзначають доцільність та навіть евристичну цінність цього підходу. Елізабет Ланфір у статті «Травма-інформована етика» вказує на те, що такий підхід створює додаткову оптику для етичних проблем, зокрема в оцінці уявних експериментів, зокрема «проблеми вагонетки»: «Підхід до таких випадків з урахуванням травма-інформованих принципів безпеки, довіри, прозорості, інклюзії, співпраці та уваги до упереженості, може змінювати інтуїтивні засади, що виникають в уявному експерименті, та відповідні етичні висновки. Залучення травма-інформованих принципів також може створити нові способи застосування або оцінки етичних теорій, а також концептуалізації або зважування обов'язків, правил, чеснот або наслідків, які вони визначають та пріоритезують» [14, с. 3492]. На нашу думку, подібний підхід може бути екстрапольований і на інші напрями філософських досліджень, зокрема широкої програми постфеноменології, яка інтегрує та видозмінює його.

Почнемо з того, що пропонується застосовувати термін травма-чутливість, а не травма-інформованість. На різні змістовні орієнтації цих термінів звертає увагу британський психотерапевт Айхан Алман: «Я усвідомив, що термін «травма-інформований» можливо обіцяє більше, ніж може дати. Справжнє розуміння травми передбачає вичерпне розуміння травми та певний рівень експертизи. Це спонукало мене переоцінити мову, яку ми використовуємо, та очікування, які вона встановлює. З певним побоюванням я ввів термін «травма-чутливий» у своїй роботі. Це нове формулювання точніше відображає досяжну мету для дослідників: бути обізнаними та чутливими до наслідків травми, без натяку на всебічну експертизу» [8, с. 2]. Постфеноменологія інвалідності має уникати потенційної травматизації як людей з інвалідністю, досвідні тілесні ситуації яких враховуються в дослідженні, так і потенційних реципієнтів самого дослідження. Але важливо розуміти, що постфеноменологічне дослідження прямо не спрямовується на допомогу у подоланні травми (що є у фокусі травма-інформованості): це про запобігання випадкам ще глибшої травматизації – саме тому йдеться про травма-чутливість.

У цьому якраз видно подвійну спрямованість травма-чутливості до досліджень інвалідності: з одного боку, це стосується різних форм збору даних та опитувань (зокрема, феноменологічних), які мають враховувати травма-чутливість як загальну настанову до інклюзивного та учасницького процесу дослідження. Люди з інвалідністю у контексті дослідження інвалідності не мають ставати об'єктами дослідження – адже вони від самого початку є його учасниками. Постфеноменологія, яка орієнтована на міжтілесні ситуації та спільний досвід, не може будувати суб'єкт-об'єктні протиставлення та абстрагуватися від конкретної тілесної ситуації. Робота з іншим передбачає толерантність до нього – та інклюзивний травма-чутливий діалог.

З іншого боку, травма-чутливість має бути загальним підходом до того, у який спосіб, із застосуванням якого словникового апарату ми розпочинаємо розмову про інвалідність. Це означає, що ми ставимося до самого тексту постфеноменологічного дослідження як джерела потенційної травматизації читачів – і намагаємось знизити потенційні ризики. Тут якраз виражається прагматика постфеноменологічного тексту – тобто врахування тих стосунків, які виникають між автором та читачем, зберігаючи толерантні засади комунікаційних взаємин, де адресат є співучасником та партнером [3, с. 263].

Широка програма постфеноменології стає міждисциплінарною зокрема через те, що прямим наслідком врахування травма-чутливості у постфеноменологічному дослідженні є звернення до сучасної психотерапії та клінічних досліджень. Одразу наголосимо на тому, що долучення психотерапевтичних розвідок до постфеноменологічного дискурсу інвалідності відбувається через травма-чутливий підхід, однак не обмежується ним. Результати цих розвідок є також важливими в цілому для осмислення феномену інвалідності.

Однак одразу виникають онтологічні труднощі, які пов'язані зі збереженням у сучасній психотерапії картезіанського психофізичного дуалізму. Тому важливо критично ставитися до результатів та змістовного наповнення досліджень з психотерапії, відділяти ідентифіковані проблеми та описові свідчення від інтерпретованих дослідниками висновків, які дивляться на тіло як додаток до психічного та працюють з людьми на рівні об'єктів.

Виходом із цієї пастки також може бути феноменологічна орієнтація на психотерапевтичний процес та відповідний концептуальний пласт, які пропонує німецький дослідник Томас Фукс. Він закликає полишити спроби змінити внутрішні стани пацієнта, натомість зосередившись на його зажитому просторі, тобто його дорефлексійному або імпліцитному способі жити з іншими.

Порада Фукса полягає у тому, щоб працювати у міжтілесних ситуаціях, де завдання терапевта полягає у розширенні зажитого простору пацієнта для змінити імпліцитних патернів його взаємин зі світом та іншими [4, с. 240]. Для постфеноменології тут важливим є фокус на принциповій відкритості тілесності та зажитого простору для міжтілесних ситуацій та подоланні дихотомії «внутрішнього та зовнішнього, наголошуючи на втіленні та бутті-у-світі, як засадових способах екзистенції» [4, с. 241].

Ще одним важливим міждисциплінарним виміром широкої програми постфеноменологічного дослідження інвалідності є її освітньо-просвітницький компонент та можливість застосування у розрізі прикладної філософії, першочергово враховуючи контекст сучасної України. У статті «Філософська освіта: поворот до прикладної філософії» Л. Губерський та Л. Шашкова ставлять питання про те, «чи може освітня стратегія бути філософськи обґрунтованою?» [11, с. 26]. Вони звертають увагу на те, що філософія (як навчальна дисципліна) за свою історію зверталась не лише до закріплення чітких та послідовних положень з окремих праць філософів, але й до самого процесу засвоєння інформації [11, с. 26–27]. Простими словами, філософська освіта вбачає результатом не лише певну сукупність знань, але й сам процес їх отримання у міждисциплінарному вимірі – тобто здатності виходити за межі суто філософських питань. Саме тому, на думку Губерського та Шашкової, сучасна освіта потребує прикладної філософії, як дисципліни, що формує прикладні навички у різноманітних нефілософських сферах [11, с. 29]. Підтримуючи цю позицію, вважаємо, що вона може бути розширена у розрізі широкої програми постфеноменології інвалідності та апелювати до формування у студентів (однак не обмежуючись суто академічним середовищем) нового розуміння тілесності у різних міжтілесних ситуаціях (зустрічі з людським та нелюдським Іншим, технологічна опосередкованість тощо) з урахуванням травма-чутливого підходу.

У такій міждисциплінарній ситуації проблематик філософії освіти постфеноменологія інвалідності може постати як просвітницька програма осмислення інвалідності в українському суспільстві, що має значний запит на її розуміння та формати прийняття. Це допомогло б сформувати цілісне бачення людського досвіду, створити основу для травма-чутливої необ'єктивуючої комунікації, зокрема з урахуванням принципового різноманіття тілесності та ситуацій у міжтілесному універсумі.

Висновки. У статті здійснено спробу показати міждисциплінарний потенціал широкої про-

грами постфеноменології інвалідності в сучасній Україні. Під широкою програмою постфеноменології інвалідності розуміється критичне переосмислення феноменології, що враховує засади вузької програми (зокрема, настанов Дона Айді щодо опису різноманітних міжтілесних ситуацій взаємодії людини та технологій, а також орієнтацію на поняття «мультистабільність»), однак є принципово відкритою до інших методологічних та міждисциплінарних підходів. Вираженням міждисциплінарного виміру широкої програми постфеноменології інвалідності є врахування травма-чутливого підходу (зокрема, у розрізі психотерапевтичних практик), з огляду на проблему широкої травматизації в українському суспільстві, як на колективному (міжтілесному), так і індивідуальному (тілесному) рівнях. Тому важливим є застосування цього принципу як у міжтілесних ситуаціях обговорення досвіду інвалідності, так і на етапі формування тексту постфеноменологічного дослідження, який має бути травма-чутливим та толерантним до потенційного реципієнта-читача.

Міждисциплінарний характер постфеноменології інвалідності створює передумови для її розгляду в сучасних умовах війни та травматизації суспільства як освітньо-просвітницької парадигми, яка навчає бути травма-чутливим до кожної тілесної та міжтілесної ситуації, критикує об'єктивацію та дистанціювання від людини та її тілесності, а також задає цілісне розуміння досвіду, у розрізі взаємодій з людським та нелюдським Іншим. Постфеноменологія інвалідності може і має стати сучасною відповіддю на численні запити суспільства до розуміння власної та чужої тілесності у міжтілесному універсумі. Однак для досягнення цієї цілі вона потребує подальшої систематизації та структурування як сучасна філософська дослідницька парадигма, що стане темою наступних робіт.

Література

1. Мосол Н. О., Залановська Л. І. Травма-інформований підхід в реалізації соціально-психологічної допомоги. *Psychological patterns of social processes and personality development in modern society*. Riga, Latvia, 2024. С. 118–129.
2. Приходько В. В. Феномен війни: точка бачення матеріалістичної феноменології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія*. 2023. № 8. С. 35–39.
3. Ковалів Ю. І. Прагматика. Літературознавча енциклопедія. 2-ге вид. Київ, 2007. С. 263.
4. Фукс Т. Психотерапія зажитого простору: феноменологічний та екологічний концепт. *Філософія освіти*. 2022. Т. 27, № 2. С. 240–256.
5. Чернецький Д. Соціальна та медична моделі інвалідності: пошук підвалин постфеноменологіч-

ного дослідження. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2024. Т. 40, вип. 2. С. 86–92.

6. Abrams T. Disability at the Limits of Phenomenology. *Critically Sick: New Phenomenologies of Illness, Madness, and Disability*. 2020. Vol. 3, no. 2. P. 15–18.

7. Abrams T. Heidegger and the Politics of Disablement. London: Palgrave Macmillan UK, 2016. 119 p.

8. Alman A. Introduction to Trauma-Sensitive Research. *A Practical Guide to Trauma-Sensitive Research*. London, 2024. P. 1–2.

9. Arzroomchilar E. Some Suggestions to Improve Postphenomenology. *Human Studies*. 2022. Vol. 45, no. 1. P. 65–92.

10. Arzroomchilar E. Why Disability Is Technologically Mediated? *Human Studies*. 2024. Vol. 47. P. 713–726.

11. Hubersky L., Shashkova L. Philosophical education: the turn to the applied philosophy. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. 2020. No. 17. P. 23–33.

12. Ihde D. *Experimental phenomenology: Multistabilities*. 2nd ed. Albany: State University of New York Press, 2012. 216 p.

13. Ihde D. *Postphenomenology and technoscience: The Peking university lectures*. Albany: SUNY Press, 2009. 102 p.

14. Lanphier E. Trauma-Informed Ethics. *Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy*. Dordrecht, 2023. P. 3489–3494.

15. Martiny K. M. How to develop a phenomenological model of disability. *Medicine, Health Care and Philosophy*. 2015. Vol. 18, no. 4. P. 553–565.

16. Nimmo R. *Actor-Network Theory Research*. SAGE Publications, Limited, 2016. 1536 p.

17. Rosenberger P. On variational cross-examination: a method for postphenomenological multistability. *AI & SOCIETY*. 2020. P. 2229–2242.

18. Sibers T. Returning the social to the social model. *The matter of disability: materiality, biopolitics, crip affect*. Michigan, 2019. P. 39–47.

19. Siebers T. A. *Disability Theory*. University of Michigan Press, 2016. 240 p.

Анотація

Чернецький Д. Д. Постфеноменологічне дослідження інвалідності та його міждисциплінарний вимір. – Стаття.

Стаття присвячена розвитку широкої програми постфеноменологічного дослідження інвалідності з фокусуванням на його окремих міждисциплінарних вимірах. Зроблено акцент на тому, що розмова про інвалідність в сучасній Україні має враховувати не лише сам суспільний запит на такі дослідження, але й способи, у які це дослідження розгортається. Підсумком є те, що постфеноменологія інвалідності здатна забезпечити збереження цілісності досвіду тілесних та міжтілесних ситуацій, уникаючи об'єктивації людського досвіду. Згадано про низку критичних підходів до соціальної та медичної моделі інвалідності, як на протофеноменологічних (Т. Сібере), так і феноменологічних та постфеноменологічних засадах (Т. Абрамс, К. М. Мартіні, Е. Арзрумхілар). Звернено увагу на

те, що постфеноменологія досі не має сформованого вигляду як дослідницької парадигми у розрізі дослідження інвалідності. У основній частині статті здійснено, по-перше, розмежування вузької програми постфеноменології (яка спирається на настанови Д. Айді та його послідовників П.-П. Вербека та Р. Розенбергера щодо опису різноманітних міжтілесних ситуацій взаємодії людини та технологій) та широкої програми постфеноменології (яка враховує настанови вузької програми, однак розширює та доповнює її іншими філософськими та міждисциплінарними підходами). Запропоновано досліджувати інвалідність саме у розрізі широкої програми постфеноменології. Наведено аргументацію щодо важливості інтеграції до постфеноменології інвалідності травма-чутливого підходу як додаткового міждисциплінарного виміру (з огляду психотерапевтичній підвалини підходу), зокрема враховуючи його подвійність: по-перше, у контексті безпосередніх ситуацій міжтілесної взаємодії з людьми з інвалідністю, по-друге, у контексті відповідальності за текст постфеноменологічного дослідження, яке має бути травма-чутливим та толерантним до потенційного реципієнта-читача. Наприкінці статті розглянуто передумови для формування на базі постфеноменології інвалідності освітньо-просвітницької парадигми, яка навчає бути травма-чутливим до кожної тілесної та міжтілесної ситуації, критикує об'єктивацію та дистанціювання від людини та її тілесності, а також задає цілісне розуміння досвіду, у розрізі взаємодій з людським та нелюдським Іншим. Зроблено загальний висновок про те, що постфеноменологія інвалідності в сучасній Україні може стати актуальною відповіддю на численні запити суспільства до розуміння власної та чужої тілесності у міжтілесному універсумі.

Ключові слова: інвалідність, інклюзія, феноменологія, постфеноменологія, тілесність, міждисциплінарність, філософія освіти.

Summary

Chernetskyi D. D. Post-phenomenological research on disability and its interdisciplinary dimension. – Article.

The article is devoted to the development of a broad program of post-phenomenological research on disability, focusing on its individual interdisciplinary dimensions. It emphasizes that the conversation about disability in contemporary Ukraine must take into account not only the social demand for such research, but also the ways in which this research is being carried out. The conclusion is that postphenomenology of disability is able to ensure the preservation of the integrity of the experience of corporeal and inter-corporeal situations, avoiding the objectification of human experience. A number of critical approaches to the social and medical model of disability are mentioned, both on protophenomenological (T. Siebers), phenomenological and postphenomenological grounds (T. Abrams, K. M. Martiny, E. Arzroomchilar). Attention is drawn to the fact that postphenomenology has not yet been formed as a research paradigm in the context of disability research. In the main part of the article, firstly, a distinction is made between the narrow

program of postphenomenology (which is based on the guidelines of D. Ihde and his followers P.-P. Verbeek and R. Rosenberger regarding the description of various inter-corporeal situations of human-technology interaction) and the broad program of postphenomenology (which takes into account the guidelines of the narrow program, but expands and supplements it with other philosophical and interdisciplinary approaches). It is proposed to study disability precisely within the context of a broad program of postphenomenology. An argument is presented regarding the importance of integrating a trauma-sensitive approach into the postphenomenology of disability as an additional interdisciplinary dimension (from a review of the psychotherapeutic foundations of the approach), in particular, taking into account its duality: first, in the context of direct situations of inter-corporeal interaction with people with disabilities, and second, in the context of responsibility for the text of

postphenomenological research, which should be trauma-sensitive and tolerant to the potential recipient-reader. The end of the article is devoted to the prerequisites for the formation of an educational paradigm based on the postphenomenology of disability, which teaches being trauma-sensitive to every corporeal and inter-corporeal situation, criticizes objectification and distancing from a person and their corporeality, and also sets a holistic understanding of experience, in the context of interactions with the human and non-human Other. The general conclusion is made that the postphenomenology of disability in modern Ukraine can become a relevant response to the numerous requests of society to understand one's own and others' corporeality in the inter-corporeal universe.

Key words: disability, inclusion, phenomenology, postphenomenology, corporeality, interdisciplinary, philosophy of education.

Дата надходження статті: 27.06.2025

Дата прийняття статті: 10.07.2025

Опубліковано: 10.09.2025